

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1974.4.01>

V. TARMISTO

NÕUKOGUDE EESTI NSV LIIDU ÜHTSE RAHVAMAJANDUSKOMPLEKSI OSANA

Nõukogude riigi majandusliku võimsuse üheks tähtsamaks aluseks, nagu seda näitab sotsialistliku ülesehitustöö praktika, on rahvamajanduse ühtne kompleks, õiged majandusharulised ja territoriaalsed proportsioonid rahvamajanduse arendamisel.

Käesolevas kirjutises ei käsitleta mitte niivõrd neid majandus- ja tootmisharusid, mille poolest Eesti NSV paistab silma NSV Liidu territoriaalses tööjaotuses, sest seda on valgustatud juba mitmekülgset ja igati piisavalt,¹ vaid püütakse esile tuua neid põhilisi kvalitatiivseid muutusi, mis on toimunud vabariigi majanduses seoses sellega, et Eesti NSV on NSV Liidu rahvamajanduskompleksi orgaaniline osa. Seega on põhirõhk asetatud neile iseloomulikumatele joontele, mis Eesti NSV tänapäeva majanduse organiseerimisele on omased just tänu tagasisidele NSV Liidu kui tervikliku majandusorganismiga. Selle probleemi paremaks mõistmiseks peatume kõigepealt mõningail teoreetilistel ja metodoloogilistel seisukohtadel, mis on seoses majanduse kompleksse arendamise ja territoriaalse tööjaotusega NSV Liidus, liiduvabariikides ning majandusrajoonides.

1. Rahvamajanduse vastastikku seotud ühtne kompleks kui NSV Liidu majandusliku võimsuse aluseid

Majanduse kompleksset arendamist võib tinglikult käsitada ühelt poolt nii majandus- kui ka tootmisharude ning teiselt poolt territoriaalsest aspektist.

Esimesest aspektist lähtudes tähendab kompleksssus niisugust nii majandus- (tootmis) harudevahelist kui ka -sisest optimaalset vastastikust seost, mis uue tehnika baasil tagab looduslike ja tööjõuressursside, samuti tööriistade ja -vahendite ratsionaalse kasutamise sotsialistliku tootmise pideva arendamise eesmärgil.

Territoriaalsest aspektist tähendab kompleksssus seda, et teatud territooriumil paiknevad tootmisettevõtted ja tootmisharud seostuvad üksteisega majanduslikult ning nende vahel kujuneb nii territoriaalne kui ka majanduslik ühtsus. Tekivad suured, üleliidulise tähtsusega, ja rajoonidevahelised või väiksemad, vabariikliku tähtsusega, territoriaalsed tootmiskompleksid. Koos tööstus-, põllumajandus-, transpordi- ja sideettevõtte ning kogu antud territooriumil olemasolevate teenindamissfääri ettevõtetega moodustavad need ühtselt funktsioneerivad regionaal-majanduslikud allsüsteemid, mis on NSV Liidu ühtse rahvamajanduskompleksi lahutamatud koostisosad.

Oigupoolest on rahvamajanduse ühtsest kompleksist kõneldes tegemist nende aspektide ühtsusega. Sellel on suur tähtsus proportsionaalsuse, seega maksimaalse majandus-

¹ В. Тармисто, О некоторых особенностях экономико-географического положения Эстонской ССР. Таллин, 1968; Экономические связи Эстонской ССР в системе народного хозяйства СССР. Таллин, 1969; L. Tulp, Eesti NSV majanduslikest side-metetest sotsialistlikus integratsioonis. Tallinn, 1972; В. Тармисто, Эстонская ССР в территориальном разделении труда СССР и Прибалтийского экономического района. Рпт.: Вопросы хозяйственного и правового строительства Эстонской ССР. Таллин, 1973.

liku efekti saavutamisel rahvamajanduses. Lähtudes rahvamajanduse plaanipärase ja proportsionaalse arendamise majandusseaduse toimest, ongi leninlikule rahvamajanduse juhtimise teooriale iseloomulik rahvamajanduse võimalikult kompleksse, proportsionaalse arendamise nõue. V. I. Lenin oli seisukohal, et tsentraliseeritud haru- ja kohaliku territoriaalse printsiibi ühendamine annab võimaluse kehtestada kõige õigemad vastastikused seosed eri harude ja keskkete ning kohalike majandusorganite vahel.²

See tähendab seda, et majanduse oskusliku juhtimise puhul põimuvad lokaalsed huvid üldrahvalikega, muutuvad üleliidulise rahvamajandusliku kompleksi lahutamatuks osaks. Kõige selle tulemuseks on Nõukogude Liidu rahvamajanduse kompleksne arendamine liiduvabariikides ja majandusrajoonides ning võimalikult efektiivsete majandusharuliste ja territoriaalsete proportsioonide saavutamine tervikuna kogu NSV Liidu ulatuses. Ühiskondliku tööjaotuse objektiivsetest nõuetest lähtudes täidab sel puhul iga liiduvabariik NSV Liidu kogu majanduskompleksi arendamisel just neid ülesandeid, milleks kohapealsed eeldused ja tingimused kõige soodsamaid võimalusi pakuvad.

Arenenud tööjaotuse tõttu on Nõukogude Liidu rahvusvabariigid kõige tihedamates majanduslikes sidemetes. Sel teel täiustub liiduvabariikide majanduse struktuur ning muutub mitmekülgsemaks nende spetsialiseerumine.

Seega on Nõukogude Liidu rahvamajanduse ühtse kompleksi aluseks liiduvabariikide majandus ning iga rahvusvabariigi majandus areneb edukalt Nõukogudemaa ühtse rahvamajanduskompleksi koostisosana. Märkides, et meie maa tootlike jõudude paigutus on paranenud ja iga vabariigi panus üldriiklike ülesannete lahendamisse suurenenud, rõhutas L. Brežnev Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXIV kongressile esitatud NLKP Keskkomitee aruandes: «See tähendab, et on laienenud kõigi meie rahvaste liidu ja vendluse majanduslik alus.»³

Seejuures on territoriaalse tööjaotuse tulemusena iga vabariigi (majandusrajooni) oma tootmiskompleksi aluseks kujunenud spetsialiseeritud harud, mis määravad ühelt poolt selle vabariigi (majandusrajooni) tootmisprofiili, arengutaseme ja koha NSV Liidu ühtses rahvamajanduskompleksis, teiselt poolt aga ühe või teise regionaalmajandusliku üksuse (vabariigi, oblasti) koha NSV Liidu suurtes majandusrajoonides, näiteks Eesti NSV koha Balti majandusrajoonis.

2. Eesti NSV kohast NSV Liidu ühtses rahvamajanduskompleksis ja sellest tingitud kvalitatiivsetest muutustest Eesti NSV majanduses

Enne kui asuda vaatlema vabariigi kohta NSV Liidu majanduskompleksis, on vaja teada, millised on spetsialiseeritud majandus(tootmis)haru kriteeriumid. Meie arvates on siinkohal õige nõustuda A. Alampijevi põhimõttelisel tähtsa seisukohaga, et spetsialiseeritud tootmisharusid tuleb käsitada nii laiemas kui ka kitsamas mõttes. Laiemas mõttes tuleks tema arvates spetsialiseeritud harudeks pidada neid, mis võtavad osa NSV Liidu vabariikide (majandusrajoonide) vahelisest tööjaotusest, hoolimata sellest, kui suur on nende osatähtsus antud vabariigi (majandusrajooni) majanduses (tööstuses, põllumajanduses). Kitsamas mõttes on põhilisteks spetsialiseeritud harudeks need, millede toodangust tunduv osa realiseeritakse väljaspool vabariiki (majandusrajooni), kusjuures neil on suhteliselt suur osatähtsus vabariigi (majandusrajooni) või kogu NSV Liidu majanduses.⁴ Oluliseks kriteeriumiks on kahtlemata ka see, et spetsialiseeritud harud on üleliiduliste keskmiste tootmiskuludega võrreldes suutelised andma odavamalt toodangut.

Sellest lähtudes on Balti majandusrajoonis formeerunud tootmiskompleksile üleliidulises territoriaalses tööjaotuses iseloomulikud järgmised tootmisharud: kvalifitseeri-

² NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused. I osa. Tallinn, 1956, lk. 480.

³ NLKP Keskkomitee aruanne Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXIV kongressile. Keskkomitee peasekretäri seltsimees L. Brežnevi ettekanne 30. märtsil 1971. Rmt.: NLKP XXIV kongressi materjalid. Tallinn, 1971, lk. 41.

⁴ П. И. Алампиев, Экономическое районирование СССР. М., 1963. lk. 43, 44.

tud tööjõudu vajav masinatööstus (raadio- ja elektrotehnika, aparaadiehitus, täppistöö-
pinkide tootmine), transpordivahendite tööstus (laeva-, vaguni-, trammiehitus), kala-,
piima-, liha-, keemia-, farmaatsia-, tekstiili-, trikootaži-, mööbli-, tiku- ja paberitööstus.
Põllumajandus on spetsialiseerunud piima- ja tõukarja ning peekonisea ja linakasvatu-
sele. Spetsialiseeritud majandusharude hulka kuulub ka meretransport, mille peamiseks
ülesandeks on import- ja eksportveod, sa-
muti kuurordimajandus.

Tabel 1

Eesti NSV tootmiskompleks on ülelii-
dulises mastaabis spetsialiseeritud toot-
misharude poolest tunduvalt kitsam. Siia
kuuluvad mõned masinatööstuse harud
(eeskätt elektrotehniline masinatööstus,
aparaadi-, ekskavaatorite ja naftaapara-
tuuri ehitus), tselluloosi- ja paberi-, teks-
tiili- (puuvilla-), trikootaži-, kala-, liha-
ja piimatööstus. Põllumajandus on spet-
sialiseerunud piima- ja tõukarja ning pee-
konisea kasvatamisele. Ka meretransport
kuulub spetsialiseeritud majandusharude
hulka. Rajoonidevaheliste spetsialiseeritud
tootmisharude hulka tuleks lugeda elektri-
energia tootmine ja keemiatööstus (mine-
raalväetiste tootmine).

Ülalesitatu kajastub teatud määral ka
selles, milline osatähtsus on Eesti NSV
tööstustoodetel ja põllumajandussaadustel
NSV Liidu vastavas toodangus.

Tabelis 1 on ära toodud mõned selle-
kohased võrdlusandmed. Et määrata kind-
laks, millised tendentsid iseloomustavad
Eesti NSV kohta üleliidulises tööjaotuses,
on andmed esitatud pikema ajavahemiku
kohta.

Ajavahemikul 1959—1972 on vabariigi osatähtsus NSV Liidu tootmises suurenenud
elektrienergia, põlevkivi, naftaaparatuuri, ekskavaatorite, tsemendi, puuvillase riide, nahk-
jalatsite, liha, piima ja munade tootmises ning kalapüügis. Vähenenud on vabariigi osa-
tähtsus mineraalväetiste, elektrimootorite, paberi, villase riide ja või tootmises.

Nagu näeme, on enamiku tabelis märgitud toodete osas Eesti NSV osatähtsus
mõnevõrra suurenenud. Sellele järeldusele kõneleks nagu vastu see, et ajavahemikul
1959—1972 ei ole Eesti NSV osatähtsus üleliidulises tööliste ja teenistujate arvus suure-
nenud (1959. aastal 0,73, 1972. aastal 0,67%), ka tootmispersonalit osatähtsus tööstuses
on mõnevõrra vähenenud (1959. aastal 0,73, 1972. aastal 0,71%).⁵ Seejuures aga tuleb
arvestada, et tööviljakuse kasvutempo Eesti NSV-s ületab tunduvalt NSV Liidu vastava
keskmise. Nii oli NSV Liidu tööstuse tööviljakuse kasvutempo ajavahemikul 1960—1972
186, Eesti NSV-s aga 201% (sama kasvutempo oli Läti NSV-s, kusjuures nende vaba-
riikide tööstuse tööviljakuse kasvutempo oli üldse kõrgeim liiduvabariikide hulgas).⁶
Analoogiline on olukord ka põllumajanduses. Seetõttu on näiteks otsese töö kulu 1 tsent-
neri piima tootmisel ja veiste kaaluübe suurenemisel tsentneri võrra Balti vabariikides
1,5—2,0 korda madalam vastavast üleliidulisest keskmisest.⁷

Eesti NSV osatähtsus NSV Liidu
toodangus tootmisharude järgi, %

	1959*	1972**
Elektrienergia	0,5	1,7
Põlevkivi	66,4	82,7
Mineraalväetised	3,2	2,2
Naftaaparatuur	7,9	9,7
Ekskavaatorid	4,6	5,2
Vahelduvvoolu elektri- mootorid 0,25 kuni 100 kW	7,7 (1960)	4,5
Paber	3,8	2,2
Tsement	0,3	0,7
Puuvillane riie	1,9	3,3
Villane riie	1,0	0,9
Nahkjalatsid	0,9	1,0
Kalasaak	2,4	4,0
Või	2,2	2,1
Liha (tapakaalus)	0,9	1,1
Piim	1,1	1,3
Munad	0,8	0,9

* Народное хозяйство СССР в 1959 году. Статистический ежегодник. М., 1960.

** Народное хозяйство СССР в 1972 году. Статистический ежегодник. М., 1973.

⁵ Народное хозяйство СССР в 1959 г.; Народное хозяйство СССР в 1972 г.

⁶ Народное хозяйство СССР в 1972 г., lk. 186.

⁷ В. Л. Гербов, Основные положения концепции развития производительных сил Прибалтики на основе применения районных методов группировки отраслей. Рпт.: Концепции развития и размещения производительных сил Прибалтийских союзных республик. Резюме докладов. Таллин, 1973, lk. 19.

Territoriaalse tööjaotuse tulemuseks on tootmise spetsialiseerumise süvenemine liiduvabariikides ja majandusrajoonides ning selle alusel tootmisharudevaheliste, samuti vabariigi(rajooni)siseste territoriaalsete tootmiskomplekside väljakujunemine, mis võimaldab tunduvalt suurendada rahvamajanduse efektiivsust.

Ka Balti majandusrajoonis, kuhu peale Balti liiduvabariikide kuulub ka Kaliningradi oblast, võib nagu teisteski NSV Liidu osades kõnelda majanduse nii tootmisharudevaheliste kui ka territoriaalsete tootmiskomplekside väljakujunemisest, mis Balti majandusrajoonis on põhiliselt juba teostunud. See tähendab kõigepealt seda, et Balti liiduvabariikides ja Kaliningradi oblastis on juba välja kujunenud küllaltki stabiilne rahvamajanduse struktuur ja kompleks.

1965.—1970. aastate jooksul on Balti liiduvabariikide, eriti Eesti NSV ja Läti NSV ühiskondliku koguprodukti struktuuris esinenud muutused majandusrajooni kui terviku seisukohalt üldiselt väikesed. Suhteliselt väljakujunenud ja stabiilne rahvamajanduse struktuur kõneleb sellest, et Balti majandusrajoonis, mille formeerimine viidi põhiliselt lõpule viimase kolme viisaastaku jooksul, on välja kujunenud püsivad tootmiskompleksid.

Tabel 2

Ühiskondliku koguprodukti struktuur
1965.—1970. aastal, %^a

	Tööstus		Põllumajandus		Ehitus		Teised majandusharud	
	1965. a.	1970. a.	1965. a.	1970. a.	1965. a.	1970. a.	1965. a.	1970. a.
Eesti NSV	64,6	62,9	19,2	18,6	7,3	9,1	8,9	9,6
Läti NSV	66,4	65,0	16,6	18,0	6,4	7,5	8,6	10,0
Leedu NSV	57,6**	55,4	25,8**	27,0	8,6**	9,2	8,0**	8,4

* Eesti NSV rahvamajandus 1971. Statistiline Aastaraamat. Tallinn, 1972, lk. 61; ENE, II kd., lk. 382, 541; Латвийская ССР в 1969 году. Краткий статистический сборник. Рига, 1970, lk. 64; 25 лет Советской Литвы. Статистический сборник. Вильнюс, 1965, lk. 23.

** 1963. aasta andmed.

Nagu kõikides teistes liiduvabariikides, on ka Balti vabariikides, teiste hulgas Eesti NSV-s, tähtsaimaks rahvamajandusharuks tööstus. Erinevus seisab vaid selles, et tööstuse osatähtsus ühiskondlikus koguproduktis on Balti majandusrajooni piires suurim Läti NSV-s ja väiksem Leedu NSV-s. Ka tööstuse, eriti aga põllumajanduse struktuur on Balti majandusrajooni eri osades küllaltki sarnane. Isegi tööstuse põhiharude osatähtsus on Balti liiduvabariikides, välja arvatud Kaliningradi oblast, silmapaistvalt ühe-taoline. (Tab. 3.)

Nende vabariikide tööstuse struktuurid erinevad peamiselt selle poolest, et Eesti NSV-s on kütusetööstuse osatähtsus tunduvalt suurem kui teistes Balti liiduvabariikides ja Kaliningradi oblastis. Ka kerge- ja toiduainetetööstuse osatähtsus on Eesti NSV-s mõnevõrra suurem kui teistes Balti majandusrajooni osades. Samal ajal on masinatööstusel Eesti NSV tööstuse struktuuris tunduvalt väiksem osatähtsus kui lõunanaabrite juures, eriti Kaliningradi oblastis.

Erinevused tööstuse struktuuris suurenevad aga siis, kui tööstust võrrelda allharude loikes. Siis selgub, et näiteks masinatööstuses on spetsialiseerumine Balti majandusrajoonis üsnagi silmapaistev. Enamiku teiste tööstusharude, eriti kerge- ja toiduainetetööstuse kohta seda aga ütelda ei saa. Seetõttu võib väita, et rahvamajanduse efektiivsuse suurendamiseks on Balti majandusrajoonis, sealhulgas Eesti NSV-s, veel kasutamata reserve kasvõi tööstuse kitsama spetsialiseerimise näol. See nõuab nii direktiivorganite kui ka teaduslike uurimisasutuste vahelise koostöö arendamist rahvamajanduse planeerimiseks ja juhtimiseks Balti majandusrajoonis.

Tabel 3

Tööstuse struktuur Balti liiduvabariikides ja Kaliningradi oblastis 1968. aastal
(tööstuse tootmispersonalil alusel, %)*

	Eesti NSV	Läti NSV	Leedu NSV	Kalining- radi oblast
Kogu tööstus	100	100	100	100
Elektri- ja soojusenergia tootmine	3,0	1,6	2,0	2,1
Kütusetööstus, turbatööstus	7,8 1,1	1,0 1,0	1,1 1,1	— —
Mustmetallurgia	—	1,2	0,3	0,4
Masinatööstus ja metallitöötlemine, masinatööstus	23,1 12,4	33,0 24,0	32,7 24,1	35,3 25,0
Metsa-, puidu-, tselluloosi- ja paberitööstus, puidutöötlemistööstus	11,2 4,7	12,9 6,1	10,0 5,7	15,8 5,4
Ehitusmaterjalidestööstus	6,1	4,9	7,3	2,5
Klaasi- ja portselanitööstus	1,2	1,4	0,4	—
Kergetööstus, tekstiilitööstus	26,0 14,0	22,6 11,7	24,9 13,0	7,8 2,6
õmblustööstus	7,8	6,9	7,8	4,2
Toiduainetetööstus, kalatööstus	14,6 5,6	12,4 3,9	13,4 3,8	32,4 24,7
või- ja piimatööstus	2,3	2,0	2,2	1,7
Muud tööstusharud	7,0	9,0	7,9	3,7

* Прибалтийский экономический район. М., 1970, lk. 13.

Teatud sarnasuse, teiste sõnadega, tootmise ühetaolisuse tõttu Balti majandusrajooni eri osade majanduses võib kõnelda enam-vähem sarnastest tootmisharudevahelistest kompleksidest Eesti NSV-s, Läti NSV-s ja Leedu NSV-s. Tootmiskompleksid on arenenud ja mitmekülgse majanduse tunnuseks. See on otseselt selle territoriaalse majanduspoliitika tulemus, mida teostatakse NSV Liidus paralleelselt tootmisharude tsentraliseeritud juhtimisega.

Tootmisharudevaheliste komplekside formeerumise põhikriteeriumiks on majanduslik efektiivsus, mis põhineb efektiivsetel tootmisestel eri tootmisharude vahel. Mida suurem on majandusrajooni kuuluvate tootmisharudevaheliste komplekside majanduslik efektiivsus, seda suurem on kogu majandusrajooni või selle osade majanduslik efektiivsus.

Tootmisharudevahelised tootmiskompleksid võib nende tähtsuse poolest üleliidulises ühtses rahvamajanduskompleksis jaotada ühelt poolt üleliidulise ja rajoonidevahelise, teiselt poolt majandusrajooni (vabariigi) sisese tähtsusega kompleksideks.

NSV Liidu Riikliku Plaanikomitee juures asuva Tootlike Jõudude Uurimise Nõukogu Balti majandusrajooni sektoris teostatud uurimiste kohaselt eksisteerivad Balti majandusrajoonis järgmised üleliidulise ja rajoonidevahelise tähtsusega kompleksid: 1) merelise asendiga seotud tootmiskompleks, 2) piima- ja lihatööstuskompleks, 3) puidu kasutamisele baseeruv kompleks ja 4) sisseveetavale toorainele baseeruv kompleks. Majandusrajoonisise tähtsusega tootmiskomplekse on kolm: 1) kütte-energeetiline kompleks, 2) ehitusmaterjalide tootmisest ja ehitustööstusest koosnev kompleks ja 3) otseselt majandusrajooni rahvastikku laiatarbetööstus- ja toidukaupadega varustav kompleks.⁸

Need tootmiskompleksid Balti majandusrajooni kui NSV Liidu regionaalmajandusliku allsüsteemi territooriumil on objektiivne tegelikkus. Analoogilised kompleksid on kujune-

⁸ В. Гербов, Основные положения концепции развития производительных сил Прибалтики на основе применения районных методов группировки отраслей. Рмт.: Концепции развития и размещения производительных сил Прибалтийских союзных республик, lk. 18—21.

nud välja ka paljudes teistes NSV Liidu majandusrajoonides. Balti vabariikide kogemused veenavad, et sotsialismi tingimustes on võimalik majandust plaanipäraselt organiseerides tootmist komplekselt välja arendada ajaloo aspektist suhteliselt lühikese aja jooksul. Arusaadavalt on komplekselt arendatud tootmise majanduslik efektiivsus-kaugelt suurem kui omavahel seostamata või nõrgalt seostatud tootmisharude puhul.

3. Tootmisharudevahelistest ja territoriaalsetest tootmiskompleksidest Eesti NSV-s

Eelkõige tuleks mõnevõrra täpsemalt piiritleda eespool mainitud majandusharudevahelisi tootmiskomplekse. Meie arvates oleks Eesti NSV aspektist otstarbekas kütteenegiteiline ja keemiatööstuse kompleks lugeda mitte vabariigisiseste, vaid rajoonidevaheliste (mitte üleliiduliste) tootmiskomplekside hulka. Need tootmiskompleksid põhinevad valdavas osas, välja arvatud sisseveetav apatiidimaak ja maagaas, kohalike maavarade kasutamisel. Seejuures on oluline märkida, et kohalike loodusvarade kasutamise aste on üheks tähtsamaks majanduse arengutaseme näitajaks mingil territooriumil. See tõttu osutub otstarbekaks analüüsida eelkõige kohalike maavarade kasutamise dünaamikat Eesti NSV-s. (Vt. tab. 4.)

Tabel 4

Tähtsamate maavarade kaevandamise ja nende baasil valmistatava toodangu dünaamika aastail 1940—1972*

	Mõõtühik	Toodang			Kasv	
		1940. a.	1960. a.	1972. a.	1940— —1972, korda	1960— —1972, korda
Põlevkivi	milj. t	1,9	9,2	23,7	12,5	2,6
Kütteturvas	tuh. t	283,0	467,0	765,0	2,7	1,6
Turbabrikett ja poolbrikett	„	33,0	100,4	322,5	9,8	3,2
Tehisgaas	milj. m ³	1,7	432,8	571,5	336,2	1,3
Fosforiidijahu	tuh. t	2,5	211	349	139,6	1,7

* 25 aastat Nõukogude Eestit. Statistiline kogumik. Tallinn, 1965; Народное хозяйство Эстонской ССР в 1972 году. Статистический ежегодник. Таллин, 1973.

Tabelis 4 esitatu kinnitab, et kohaliku tooraine- ja kütusevarude võimalikult laialdaslikku ja kompleksse kasutamise poliitika Eesti NSV majanduse arendamisel on endaga kaasa toonud põlevkivi, turba ja fosforiidi kui vabariigi tähtsamate maavarade suurtööstusliku kasutamise erakordselt kiire tõusu. Sellel on oluline tähtsus vabariigi kogu rahvamajanduse arengule.

1970. aastal tegeles põlevkivi ja turba kaevandamisega ning töötlemisega, samuti elektrienergia tootmisega, s.o. kütteenegiatööstuses, ca 13% vabariigi tööstuse tootmispersonalist, kusjuures see tootmiskompleks andis ca 12% vabariigi tööstuse kogutoodangust. Hoolimata selle tootmiskompleksi suhteliselt väikesest osatähtsusest vabariigi tööstuses, on tema tähtsus kogu vabariigi rahvamajanduse varustamisel elektri- ja soojusenergiaga ometi väga suur. Seda enam et vabariigil lasub vastutusrikas ülesanne varustada teisigi NSV Liidu loodepiirkondi elektrienergiaga, milleks läheb ca 70% selle tootmiskompleksi elektrienergiatoodangust. See on tingitud sellest, et Balti majandusrajoon tervikuna kuulub kütteenegia ressursside poolest vennasvabariikidega võrreldes nn. defitsiitsete piirkondade hulka. Eesti NSV positsioon on seejuures mõnevõrra erandlik. Suhteliselt suurte põlevkivivarude tõttu on Eesti NSV kujunenud üheks olulisemaks elektrienergia tootjaks NSV Liidu kütusenapis loodeosas.

Kõnesoleva tootmiskompleksi väga kiirest arengust annab tunnistust see, et elektrienergiatoodang suurenes 0,4 miljardilt kilovatt-tunnilt 1950. aastal 14,5 miljardi kilovatt-tunnini 1972. aastal, kusjuures elektrienergia tarbimine ühe töölise kohta tööstuses suurenes 7500 kilovatt-tunnilt 1960. aastal 20 000 kilovatt-tunnini 1972. aastal. Soojusenergia toodang suurenes 82 000-lt Gcal-lt (1950. a.) 4,3 miljoni Gcal-ni (1972. a.).⁹

Tulevikus on kõigiti võimalik ja tõenäoline selle tootmiskompleksi edasine kasv. Sel puhul tuleb elektrienergia tootmise suurendamiseks ehitada kas uus soojuselektrijaam põlevkivi baasil või aatomielektrijaam.

Keemiatööstuskompleks eksisteerib vabariigis nii kohaliku kui ka sisseveetavate toorainete baasil (fosforiit, põlevkivi, maagaas). Selles kompleksis on põhiharuks mineraalväetiste tootmine. Kuna peamiselt uute fosforiidileiukohtade (näit. Toolese varude, aga ka sisseveetava tooraine baasil osutuks vajaduse korral võimalikuks nii mineraalväetiste kui ka muude keemiatööstuse produktide (sealhulgas uute, näiteks tsitraali) tootmise oluline suurendamine, ei tuleks selle rajoonidevahelise tähtsusega tootmiskompleksi olemasolu vabariigis lugeda teiste tootmiskomplekside kõrval mitte vähem tähtsaks. Seda enam et see tootmiskompleks hõlmab märgatava osa nii vabariigi tööstuse tootmispõhifondidest kui ka töötajate arvust.

Keemiatööstuskompleksi kiire kasvutempo selgub kasvõi sellest, et mineraalväetiste toodang suurenes 465 000 tonnilt (1960. a.) 1,4 milj. tonnini (1972. a.), s. o. 3,2-kordseks, kusjuures apatiidimaagi sissevedu vabariiki suurenes 45 000 tonnilt (1956. a.) 251 000 tonnini (1966. a.), s. o. 5,6-kordseks.¹⁰ Nagu tabelist 4 nähtub, on silmapaistvalt suurenenud ka fosforiidivarude kasutamine.

Sisseveetaval toorainel baseeruv tootmiskompleks koosneb masinatööstusest, peaaegu kogu tekstiili- ja õmblustööstusest, trikotaažitööstusest, osaliselt ka tselluloosi-, paberi-, mööbli-, farmaatsia-, parfümeeria- ja kosmeetika- ning jalatse-, kondiitritoodete- ja tubakasaadustetööstusest.

Tabelis 5 on esitatud andmed mõningate tähtsamate toorainete sisseveo kohta vabariiki ja selle dünaamika, kusjuures oli võimalik kasutada andmeid vaid 1956. ja 1966. aasta kohta.

Lisaks tabelis 5 esitatule suurenes ajavahemikul 1956—1966 teravilja sissevedu vabariiki 2,3-, suhkru sissevedu 2,2- ja taimeõli sissevedu 9,1-kordseks.

Käsitleva tootmiskompleksi suurest tähtsusest vabariigi rahvamajanduses kõneleb see, et Eesti NSV saab ca 40—50% kohapeal tarbitavast tööstuslikust toorainest sisseveo teel peamiselt teistest liiduvabariikidest.¹¹ Seejuures, nagu tabelist 5 nähtub, suurenes

Tabel 5

Mõnede tähtsamate toorainete
sissevedu Eesti NSV-sse *

	Mõõtühik	Sissevedu		Suurenemine, korda
		1956. a.	1966. a.	
Valtsmetall	tuh. t	146	250	1,7
Malm	"	27	40	1,5
Tarbepuuit	tuh. m ³	428	620	1,4
Puvill	tuh. t	24	36	1,5

* Д. Раянго, Эстонская ССР в межреспубликанском товарообмене: Рмт.: Вопросы хозяйственного и правового строительства Эстонской ССР. Таллин, 1973, lk. 100, 121, 122.

⁹ Народное хозяйство Эстонской ССР в 1972 году, lk. 86, 89.

¹⁰ ENSV TA Majanduse Instituudi (D. Rajango) andmetel.

¹¹ L. Tulp, Eesti NSV majanduslikest sidemetest sotsialistlikus integratsioonis. Tallinn, 1972, lk. 38.

ajavahemikul 1956—1966 tunduvalt sisseveo maht. See suurenemistendents püsib ka tulevikus, sest suurenevad ka vastavate tööstusharude, eriti masinatööstuse tootmismahud.

Tootmisharudevahelistest tootmiskompleksidest käsitleme veel merega seotud tootmiskompleksi, kuhu peale sellealaste tootmisharude kuuluvad ka meretranspordi ja kuurordi- ning puhkemajandus.

Merega seotud tootmiskompleks nagu teisedki eespool käsitletud tootmiskompleksid Eesti NSV-s ei ole nõukogude võimu ajal saavutanud mitte ainult kiire arengu, vaid ka uue, suurtööstusliku sisu. Teisiti öeldes, endise käsitööstusliku ja pooltööstusliku tootmise on tänapäeval asendanud hästi mehhaniseeritud ning osaliselt ka automatiseeritud sotsialistlikuks suurtootmiseks kujunenud laevaremont, kalapüük ja kalatööstus. Meretranspordile, mille peamiseks tegevusalaks on eksport- ja importveod, on oma töömahult ja tehnilise varustuse poolest rahvusvahelisel tasemel. Sama võib öelda ka kiiresti areneva merekuurordi- ja puhkemajanduse kohta. Vaadeldava tootmiskompleksi arenguperspektiivid on vägagi avarad, sest olenevalt peamiselt Eesti NSV soodsast geograafilisest asendist on siin eriti kalapüügi, kalatööstuse ja meretranspordi majanduslik efektiivsus kõrgem vastavatest üleliidulistest keskmistest näitarvudest.

Eesti NSV territoriaalsetest tootmiskompleksidest märgime vaid seda, et ühiskondliku tootmise majandusliku efektiivsuse suurendamisel ei ole neil täita sugugi väike osa. Vabariigisiseseid territoriaalsed tootmiskompleksid, samuti tootmisharudevahelised tootmiskompleksid, on sõjajärgse industrialiseerimispoliitika otsene tulemus.

Tabel 6

Töötajate arv merega seotud tootmiskompleksis
1965. ja 1970. aastal

Tootmis- või majandusharu nimetus	Töötajate arv, tuh.		Osatähtsus vabariigi tööstuses hõivatute arvust, %	
	1965. a.	1970. a.		
Laevaremont	4,9	4,8	0,9	0,8
Kalapüük	8,5*	9,2	4,0**	3,9**
Kalatööstus	11,3	14,1	5,5	6,2
Meretransport	2,1	2,5	—	—
Merekuurordi- ja puhkemajandus	0,9	1,1	—	—
Kokku	27,7	31,7	13,4	14,0

* 1966. aasta andmed.

** Tööstuses hõivatute hulka on arvatud ka kalurikolhooside kalurid.

Tähtsamaid territoriaalseid tootmiskomplekse on vabariigis praegu kaks: Tallinna (Loode-Eesti) ja põlevkivibasseini (Kirde-Eesti) tootmiskompleks. Esimese tuumikuks on Tallinn oma tagamaaga (Suur-Tallinn) ja teda iseloomustab töötlev tööstus ning Tallinnale kui pealinnale iseloomulikud funktsioonid. Kõnesolev tootmiskompleks areneb põhiliselt olemasolevate ettevõtete rekonstrueerimise ja laiendamise teel. Põlevkivibasseini tootmiskompleks hõlmab Kohtla-Järve ja Rakvere rajooni. Teda iseloomustab kaevandav tööstus. Peale põlevkivi kaevandamise ja töötlemise kuulub sellesse kompleksi ka mitmeid töötlevaid tööstusharusid, nagu ehitusmaterjalide- ja puidutööstus, tekstiilitööstus jne. See tootmiskompleks areneb peamiselt uute tööstusettevõtete rajamise teel. Mõlemas territoriaalses tootmiskompleksis on hästi arenenud transport ja peamiselt linnalise rahvastiku varustamisele spetsialiseerunud põllumajandus.

*

Kokku võttes märkigem, et peale NSV Liidu kui terviku ja Eesti NSV kui liiduvabariigi vastastikuste seoste ning huvide kooskõlastamise ja reguleerimise on Eesti NSV

koht NSV Liidu ühtses rahvamajanduskompleksis kujunenud välja ka Eesti NSV ning Balti majandusrajooni vastastikuste huvide kooskõlastamise tulemusena. Liiduvabariikide ja majandusrajoonide vastastikuse koostöö ning territoriaalse tööjaotuse täiustamisega võrdustub ka Nõukogude Liidu eri rajoonide ja vabariikide majandusliku arengu tase: seni vähem arenenud vabariigid ning rajoonid jõuavad enam arenenud vabariikide ja rajoonide majanduse tasemele. Sellel on suur tähtsus nõukogude rahva peamise majandusliku ülesande täitmise, s. o. kommunismi materiaalne baasi loomise seisukohalt.

*Eesti NSV Teaduste Akadeemia
Majanduse Instituut*

Toimetuse saabunud
1. III 1974

B. TARMISTO

СОВЕТСКАЯ ЭСТОНИЯ КАК ЧАСТЬ ЕДИНОГО НАРОДНОХОЗЯЙСТВЕННОГО КОМПЛЕКСА СССР

Резюме

Одной из основ экономической мощи советского государства, как показывает практика социалистического строительства, является комплексное развитие народного хозяйства. В едином народнохозяйственном комплексе СССР определенное место занимает Прибалтийский экономический район и Эстонская ССР как его составная часть. В производственных комплексах Эстонской ССР, сформировавшихся в годы Советской власти, производственных отраслей специализации всесоюзного масштаба меньше, чем в среднем по Прибалтийскому экономическому району. В Эстонской ССР всесоюзное значение имеют: 1) производственный комплекс, связанный с приморским положением; 2) комплекс мясной и молочной промышленности; 3) комплекс, базирующийся на использовании древесины; 4) комплекс, базирующийся на ввозном сырье. Межрайонное (межреспубликанское) значение имеют комплекс химической промышленности и топливно-энергетический комплекс. Внутрреспубликанское значение имеют 1) комплекс, включающий строительную промышленность и производство стройматериалов; 2) комплекс, снабжающий население республики промышленными и продовольственными товарами широкого потребления. Из территориальных производственных комплексов межрайонное (межреспубликанское) значение имеют производственные комплексы северо-западной (Таллинского промышленного района) и северо-восточной (сланцевого бассейна) Эстонии. Как межотраслевые, так и территориальные производственные комплексы Эстонии — примеры развитого и многогранного хозяйства.

*Институт экономики
Академии наук Эстонской ССР*

Поступила в редакцию
1/III 1974

V. TARMISTO

SOVIET ESTONIA AS AN INTEGRAL PART OF THE NATIONAL-ECONOMIC COMPLEX OF THE USSR

Summary

One of the basic factors contributing to the economic power of the USSR, as proved by the practice of Socialist construction, is the complex development of national economy. In the unified national-economic complex of the USSR, a definite place is occupied by the Baltic economic region and by the Estonian SSR, an integral part of the former. In the industrial complexes of the Estonian SSR, developed in the years of Soviet power, there are less specialized industrial branches of all-Union importance than the average of the Baltic economic region, taken as a whole. The Estonian industrial branches of all-Union importance (specialization) are as follows: 1) the industrial complex connected with the maritime position of the Republic; 2) the complex of milk and dairy industry; 3) the complex based on the utilization of timber; 4) the complex based on imported raw materials from the other Soviet republics. Of inter-regional (inter-republican) significance is the complex of chemical industry as well as the fuel-and-power complex. Of intra-republican significance are the following industrial complexes: 1) the complex including

building industry and the industry of building materials; 2) the complex supplying the population of the Republic with consumer goods (both industrial goods and foodstuffs). From among the territorial industrial complexes, of inter-regional (inter-republican) significance are the industrial complexes of Northwest (industrial region of Tallinn) and Northeast (the oil shale basin) Estonia. Both the inter-branch as well as the territorial industrial complexes of the Estonian SSR may serve as examples of a well-developed and manysided national economy.

*Academy of Sciences of the Estonian SSR,
Institute of Economics*

Received
March 1, 1974

СОБЕТСКАЯ ЭСТОНИЯ КАК ЧАСТЬ ЕДИННОГО НАЦИОНАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО КОМПЛЕКСА СССР

Summary

One of the basic factors contributing to the economic growth of the USSR, as a result of the practice of socialist construction is the complex development of national economy. In the unified national economic complex of the USSR a definite place is occupied by the Baltic economic region and by the Estonian SSR, an integral part of the latter. In the industrial complex of the Estonian SSR the principal role is played by power, heavy and light industry. The Estonian industry is divided into three main branches: 1) the machine building industry, 2) the chemical industry, 3) the food and dairy industry. The main position of the Republic is the complex of pulp and paper industry, the complex based on the utilization of timber. Of inter-regional (inter-republican) significance are the complexes of chemical industry as well as the food and dairy industry. Of inter-regional significance are the following industrial complexes: 1) the complex including